

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

PhDr. Jaroslava Stahla, PhD.,

Čo sa odohráva v hlave tlmočníka? Simultánne tlmočenie. Teoretické otázky a praktické odpovede.

Čo sa odohráva v hlave tlmočníka? Simultánne tlmočenie. Teoretické otázky a praktické odpovede – takto formulovaný názov habilitačnej práce, vydanaj vo forme monografie, jednoznačne upúta pozornosť translatológov, semiprofesionálnych i profesionálnych tlmočníkov. Ponúka totiž sondu do mentálneho priestoru, v ktorom sa transferová činnosť realizuje, priestoru, ktorý je nepreskúmateľný bez intervencie iných, transdisciplinárnych vedných odborov a (s výnimkou introspektívnych psychologických metód) bez adekvátnej medicínskej prístrojovej techniky. Napriek tomu, že habilitant sa v zmysle aplikácie interdisciplinárneho prístupu k tlmočeniu pohybuje „len“ v hraniciach výskumného inštrumentária humanitných vied, detailnou deskripciou všetkých mentálnych procesov, ktoré sú imanentnou súčasťou ústneho transferu, využitím empirie i vyhodnotením introspektívnych pozorovaní, vytiažil pre výskumnú prax to, čo je aktuálne, využiteľné a podnetné.

Pokusy uchopiť túto zaujímavú problematiku sa v ostatných rokoch objavili aj v slovenskej translatológii, ale žiaden nedosiahol informatívnu nasýtenosť a výkladovú transparentnosť predkladanej publikácie. Je to prirodzené, ak zoberieme do úvahy fakt, že autor sa tlmočeniu venuje dlhodobo a systematicky. Predložený elaborát sa tak stal pomyselným priesečníkom jeho rozsiahlych teoretických vedomostí, osobných skúseností praktizujúceho tlmočníka a dlhoročného pedagogického pôsobenia.

Habilitačná práca funkčne premoštuje tri relevantné okruhy: teóriu – pragmatiku – didaktiku, ktorým je podriadená štruktúra elaborátu. Prvý tematický okruh má osobitný štatút, pretože systematizuje veľké množstvo teoretických poznatkov rozptýlených v celom rade odborných štúdií a monografií zahraničnej i domácej proveniencie. Vo svojej syntéze tak čitateľovi poskytuje relatívne ucelený obraz o teoreticko-metodologických východiskách výskumu simultánneho tlmočenia. Autor prehľadne uvádza prístupy konkrétnych tlmočnických škôl i odborne fundovaných jednotlivcov,

upúšťa však od extenzívnej reprodukcie jednotlivých teórií, koncepcií či konceptov, ale sústreďuje sa na zmapovanie nosných tendencií v teoretickej reflexii skúmanej problematiky. Postupuje chronologicky i evolučne a nerezignuje ani na kritický, resp. hodnotiaci postoj. V tejto súvislosti by som chcela vyzdvihnúť tri aspekty, ktoré považujem za plusy habilitačnej práce: 1. cením si, že kritické postrehy v starších teóriách autor vždy vyslovuje s usúvzťažnením výskumných limitov v kontexte danej doby a v nových svoje postoje argumentačne zdôvodňuje; 2. inšpiratívne posolstvo prináša snaha o integráciu zahraničných konceptov a domáceho výskumu; 3. simultánne tlmočenie vníma habilitant ako komplexnú rečovú činnosť v celej jej psychosociálnej komplikovanosti, ale to neznamená, že zabúda na lingvistické aspekty tohto špecifického komunikačného aktu. Práve naopak. Napriek všetkým procesuálnym špecifikám, extralingvistickým faktorom determinovaným komunikačnou situáciou a osobnostnými charakteristikami tlmočníka, si autor plne uvedomuje (a na viacerých miestach to aj explicitne zdôrazňuje) dôležitosť úlohy, ktorú tu zohráva lingvistika ako ontologický základ každej transferovej činnosti. Implicitnou súčasťou tohto tematického okruhu je aj prínos poznatkov z textovej lingvistiky, teórie komunikácie a teórie rečových aktov do výskumu tlmočenia, ktoré habilitant vníma cez prizmu ich integrácie do konkrétnych prístupov k procesuálnym i evaluačným aspektom tlmočenia. Keďže táto časť je vlastne retrospektívnym zhrnutím toho, čo sa v ostatných desaťročiach na poli výskumu tlmočenia dosiahlo, v rozprave by som poprosila autora o zmenu perspektívy - zaujímal by ma jeho pohľad na prognózu výskumných tendencií v teórii tlmočenia. Ktoré oblasti skúmania považuje za najdôležitejšie, aby hlbší prienik do mentálnych procesov priniesol aj relevantné poznatky pre didaktiku tlmočenia? Ako vidí do budúcnosti v celospoločenskom kontexte i z hľadiska technologického rozvoja vývoj žánrov tlmočenia, a ktoré budú podľa jeho názoru natoľko dominantné, že im bude potrebné venovať viac pozornosti aj v akademickej príprave?

Druhý tematický okruh otvára podkapitola *Axiómy tlmočenia*. Autor v nej koncízne charakterizuje základné postuláty simultánneho tlmočenia. Od nich sa potom odvíja stručný rozbor aktantov interlingválneho transferu podľa základnej komunikačnej schémy, s dôrazom na tie fenomény, ktoré sú rozhodujúce pre adekvátnu recepciu i produkciu komunikátu, t. j. osobnostné a prozodické charakteristiky rečníka i tlmočníka, ich momentálny psychofyziologický stav a kvalita prenosového kanálu. Už v tejto rozsahom nevelkej podkapitole sa naplno prejavila empiria habilitanta – odborné úvahy sa prelínajú

s pragmatickými postrehmi, ktoré sú cenné hlavne pre začínajúcich tlmočníkov. V ďalších subkapitolách autor relatívne podrobne analyzuje všetky aspekty súvisiace s otázkou položenou v názve habilitačnej práce. Dali by sa rozdeliť na tri oblasti, ktoré zastrešuje atribút „kognitívny“: na popis mentálnych procesov v jednotlivých fázach transferu (recepčia, transpozícia, produkcia); na pamäťové operácie a simultaneitu poznávacích aktivít a na kognitívne stratégie (anticipácia, kondenzácia, kompresia, generalizácia). Aj keď ide o recepcne náročný a informačne hutný text, erudovaný čitateľ sa v ňom nestráca, a tomu menej fundovaného nesporne pomôže syntéza vo forme istej „rekapitulácie“ ťažiskových procesov v závere jednotlivých podkapitol. Súčasťou tohto okruhu je aj prezentácia vlastného dynamického modelu simultánneho tlmočenia. Nejde (ako uvádza sám autor) o eklektický ani priesečníkový model. Je výsledkom premyslených úvah, ktorých základ tvorí autorovo vlastné kompendium teoretických poznatkov a praktických skúseností. Prezentovaný model má však jednoznačne explanatívnu silu, pretože zohľadňuje a usúvzt'ážňuje všetky relevantné zložky simultánneho tlmočenia.

V závere habilitačnej práce sa k slovu explícne dostávajú didaktické aspekty simultánneho tlmočenia, aj keď didakticko-pragmatický rozmer rezonuje v celej práci. Autor uvádza základné prístupy k výučbe tlmočenia, analyzuje nosné didaktické postupy, okrajovo sa zaoberá aj evaluačnými princípmi a v závere predkladá štruktúru výučby simultánneho tlmočenia v praxi.

Predložený elaborát je spracovaný prevažne deskriptívne a analyticky. Deskripcia je podrobná, analýza prehľadná a závery takého prístupu vyúsťujú do adekvátnej syntézy. Habilitačná práca si nerobí nárok na úplné a vyčerpávajúce spracovanie danej problematiky, je však relevantnou výpoveďou o aktuálnych podobách zvolenej témy a jej vedeckej reflexie.

Habilitačná práca PhDr. J. Stahla, PhD., spĺňa všetky formálne i obsahové požiadavky dané príslušnými právnymi predpismi ako predpoklad na udelenie vedecko-pedagogickej hodnosti *docent*. Navrhujem preto, aby bola postúpená k obhajobe pred vedeckou radou FF UK a na základe jej úspešného priebehu, aby bola uchádzačovi udelená vedecko-pedagogická hodnosť *docent* v odbore *2.1.35 prekladateľstvo a tlmočníctvo*.